

Main Features of Attracting Foreign Investment and Increasing their Efficiency in the Digital Economy

Khamraeva Sayyora Nasimovna¹
Khojanova Gulshoda Otamurodovna²

Аннотация.

Мазкур мақолада Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг тўтган ўрни ва аҳамияти ёритилган бўлиб, давлат томонидан қўллаб-қувватлаш усуллари келтириб ўтилган. Шунингдек, мазкур мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида инвестицияларнинг самарадорлигини ошириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар. инвестиция, хорижий инвестиция, реал инвестиция, молиявий инвестиция, инновацион инвестиция.

¹Ph.D, Head of the Department of Innovative Economy, Karshi Engineering And Economic Institute

²Master of Karshi Engineering And Economic Institute

Кириш. Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида иқтисодий техник-технологик жиҳатдан модернизация қилиш, таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, мамлакат экспорт салоҳиятини кенгайтириш ва инвестицияларни кенг жалб қилишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Миллий иқтисодий ресурслар унумдорлиги ва тежамкорлигини ошириш, қулай инвестицион ва ишбилармонлик муҳитини шакллантириш, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш, иқтисодий техник-технологик жиҳатдан янгилаш орқали модернизация қилиш, инвестицион жараёнларни рақобатбардош юқори технологик билимлар иқтисодийга йўналтириш асосида рақамли иқтисодий ривожлантириш бўйича илмий изланишларни янада чуқурлаштириш мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистоннинг инновацион иқтисодийга ўтиш шароитида инвестицияларнинг мамлакат ЯИМни аҳоли турмуш фаровонлигига трансформациялашуви шаклида ифодалановчи иқтисодий ўсиш сифатига таъсирини оширишнинг назарий асосларини такомиллаштириш, ундаги миқдор ва сифат ўзгаришларни тадқиқ этишга қаратилган илмий изланишларни олиб бориш тақозо этилмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Кўпчилик муаллифлар инвестициялар деб капитални қайта ишлаб чиқаришга, уни сақлаб туришга ҳамда кенгайтиришга сарфланган пул маблағларни тушунади.¹ Шунга яқин тушунчани Ўзбекистонлик олимлар ҳам қўллаб-қувватлайдилар. Д.Гозибековнинг фикрича, «Инвестициялар умуман капиталнинг хозирги қийматини сақлаш ва (ёки) бу қийматнинг жамғармаларини қупайтириш мақсадларида капиталга айлантириш пайтида бўлади. Шу сабабли, улар шу вақт оралигида истеъмол қилинмайди ва муайян муддатга аниқ-конкрет объект ва жараёнларга бириктирилади, уларда банд қилинади, бунда улар аниқ ва аниқ бўлмаган хатарларга дуч келади».² Рус тилида чоп этилган айрим иқтисодий адабиётларда³ инвестициялар – бу пул маблағлари сарфлари бўлиб, даромадни истеъмолга эмас, балки келажакда янада юқорирок даромад ёки ижтимоий самара топишдан иборат бўлган жами ижтимоий ёки яқка капитални такрор хосил қилиш учун фойдаланиладиган деб тушунилади. Айрим адабиётларда ишлаб чиқаришни, тадбиркорликни ривожлантириш, фойда олиш ёки бошқа пировард натижалар олиш мақсадларида турли тармоқлар, инвестицион лойихаларга молиявий, мулкӣ ва интеллектуал неъматлар қўйилмаларининг жами турларини инвестициялар деб аталади.⁴

Ўзбекистонлик олимлар: «Инвестиция – бу мулк шаклидан қатъий назар тадбиркорлик асосида фаолият юритаётган жисмоний ва юридик шахслар ёки давлатнинг иқтисодий ва ижтимоий самара олиш мақсадида ўз ихтиёридаги молиявий, моддий ва интеллектуал бойликларини қонун доирасида бўлган ҳар қандай тадбиркорлик объектига сарфлашиди».⁵

Бизнинг фикримизча, юқорида келтирилган муаллифларнинг «Инвестиция» тушунчасига

¹ Игошин Н.В. «Инвестиции: организация управления и финансирование», М.: ЮНИТИ, 2002 й. 81 б.

² Гозибеков Д.Г. «Инвестицияларни молиялаштириш муаммолари», иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Т., 2002 й., 24 б

³ Тумусов Ф.С. «Инвестиционный потенциал региона». М.: «Экономика 1999 й.», 13 б.

⁴ Золотогоров В.Г. «Инвестиционное проектирование», Минск, 1998 й., 12 б.

⁵ Хайдаров Н. «Иқтисодий эркинлаштириш шароитида корхоналар инвестицион фаолиятидаги молия-солик муносабатларини такомиллаштириш масалалари», иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. Т., 2003 й., 14-15 б.

берган таърифлари ҳозирги шароитга ва бозор иқтисодиёти талабларига мос келади. Барча таърифлар инвестициянинг иқтисодий мазмунини очиб берган.

Тадқиқот методлари. Мазкур мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида Ўзбекистонга инвестицияларни жалб этишнинг аҳамияти ёритилган ва ўзига ҳос хусусиятлари аниқланган. Ўзбекистон шароитида хорижий инвестициялар учун яратилган имкониятлар очиб берилган ва уларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш усуллари таҳлил қилинган. Тадқиқот жараёнида индукция ва дедукция, таҳлил ва синтез, миқдор ва сифат, таққослаш таҳлил дастакларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида ва бозор муносабатлари талабларидан келиб чиқиб, жаҳонда инвестициялар учун қатъий рақобатли кураш изчил давом этмоқда. Ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, республика иқтисодиётига бевосита хорижий инвестицияларни жалб қилинишини таъминлайдиган ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа шарт-шароитларни такомиллаштириш, хорижий инвестицияларга нисбатан очиқ эшиклар сиёсатини ўтказиш, маблағларни мамлакатнинг иқтисодий мустақиллигини таъминловчи устувор йўналишларда ҳамда рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ йўналишларда мужассам қилиш республикада ўтказилаётган инвестиция сиёсатининг асосий тамойилларидир.⁶ Ҳеч кимга сир эмаски, инвестициялар иқтисодиётнинг кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш суръатлари ва кўламига таъсир этади, илмий-техника тараққиётини ва аҳолининг кўп қисмининг бандлигини таъминлайди. Бунга сабаб иқтисодиётимиздаги институционал ўзгаришлар, ишлаб чиқариш кучларининг рационал жойлаштирилиши ва ривожланиши кўпинча инвестицион фаолликка боғлиқ бўлади. Янги ишлаб чиқариш қувватлари ва асосий фондларни яратиш ва амалда фаолият юритувчиларини қўллаб-қувватлаш ҳам инвестиция асосида амалга оширилади.

Ўзбекистонда иқтисодий сиёсат ўзидаги яққол кўзга ташланувчи индустриал устуворликлар билан ажралиб туради. Бунда хорижий инвестициялар ва кредитларга катта ўрин ажратилган. Инвестицияларни жалб этиш ва молиялаштириш ҳозирги шароитида муҳим ўрин тутди. Инвестициялар ишлаб чиқаришни ривожлантириш мақсадида мамлакатда ёки чет элларда иқтисодиётнинг турли тармоқларига узоқ муддатли капитал киритиш (қўйилмалар) деган маъносини билдиради.⁷

Хорижий инвестицияларни жалб қилишда мамлакатдаги инвестиция муҳити, давлатнинг ушбу йўналишда олиб бораётган сиёсати муҳим ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестицияларни иқтисодиётимизнинг ривожланиши йўлида жалб этишда уларни тартибга солиш зарур бўлади. Ана шулардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида чет эл инвестицияларини тартибга солиш ва жалб этишни мувофиқлаштириш масадга мувофиқ ҳисобланади.

Хорижий инвестициялар - бу чет эл инвесторлари томонидан юқори даражада даромад олиш, самарага эришиш мақсадида мутлоқ бошқа давлат иқтисодиётининг, тадбиркорлик ва бошқа фаолиятларига сафарбар этадиган барча мулкӣ, молиявий, интеллектуал бойликлардир.

⁶ Маҳмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув қўлланма. – Т.: ГДИУ, 2010. – 86 б.

⁷ Щегорцов В.А., Таран В.А. Мировая экономика. Мировая финансовая система. Международнўй финансовўй контроль: Учебник.. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.

Бизнингча, чет эл инвестициялари – чет мамлакатларининг миллий иқтисодиётга моддий, молиявий ва номоддий кўринишидаги муддатли қўйилмаларнинг барча шакллари тушунилади. Бу қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин: қўшма корхоналарни ташкил қилишда ўз улуши билан қатнашиш, хорижий сармоядорларга тўла тегишли бўлган корхоналарни барпо этиш, хорижий шахслар томонидан қимматли қоғозларни, шунингдек, заём ва кредитлар олиш.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий-техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларини тиклашнинг асосий воситадир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодиёт жонланиб, ишлаб чиқариш замонавий, рақобатдошлар товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб боради. Бу эса ўз навбатида янги иш ўринларининг ташкил этилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг ҳал бўлишига олиб келади. Иқтисодиётнинг инвестицияга бўлган талаби, инвестицияга йуналтирилаётган маблағларнинг етишмаслиги инвестиция ресурсларидан самарали фойдаланишни тақозо этади.

Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвесторлар сармояларини жалб қилишга қуйидаги шарт-шароитлар мавжуддир:

- чет эллик ҳамкорларни жалб этиш учун солиқ ва божхона имтиёзлари;
- сиёсий барқарорлик;
- қулай географик жойлашув;
- мамлакатнинг муҳим транспорт коридорлари туташувида жойлашганлиги;
- Марказий Осиёнинг марказида жойлашганлиги;
- минерал ресурслар ва қазилма бойликларга бойлиги;
- тасдиқланган резервлар 1,3 трлн. АҚШ долларига тенг;
- мамлакатнинг жами потенциал минерал ресурслари 3,5 трлн. АҚШ долларига тенг;
- инсон ресурслари:
  - a. деярли 100 фоиз саводлилик даражаси;
  - b. ишчи кучининг мавжудлиги.

Мамлакатимиз ва унинг алоҳида ҳудудлари иқтисодиёти самарадорлиги бевосита инвестиция сиёсатининг тавсифи ва миқёсларига боғлиқ. Инвестициялар республикамиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги ҳудудий тафовутлар ва номутаносибликларни қисқартиришнинг муҳим воситаси бўлиб, улардан мақсадга мувофиқ фойдаланиш ҳудудларда мавжуд табиий-иқтисодий ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга ва шу орқали иқтисодиётнинг ҳудудий таркибини такомиллаштиришга имкон беради.

Бугун Ўзбекистондаги ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларида ўтказилаётган туб ўзгаришлар ўз тараққиётининг янги босқичига кўтарилди. Амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг навбатдаги босқичи эришилган натижаларни мустаҳкамлаш ва уларни янада ривожлантиришга қаратилган. Ўзбекистон иқтисодиётининг етакчи тармоқларидаги қайта қуришлар муносабати билан молиявий тузилмалар ва энг аввало, мамлакатимизнинг машина ва ускуналар миллий парклари жаҳон андозалари даражасидаги янги техника билан таъминлаш учун инвестиция маблағлари ажратаётган

молия институтлари олдида катта вазифалар қўйилмоқда. Бу вазифани молиялашнинг фақат анъанавий усули-банк кредити ва бошқа кредитларга таянган ҳолда муваффақиятли ва жадал суръатларда ҳал этиб бўлмайди. Инвестицияларни жалб этиш ва молиялаштиришда инвестицияларнинг турлари ва инвестиция бозорининг активлик даражаси унинг элементлари ўртасидаги нисбатга боғлиқ бўлади. (талаб, таклиф, рақобат, баҳо). Уларни бозор конъюктурасини ўрганиш орқали аниқлаш мумкин.⁸ Жаҳон тажрибасида мамлакатларнинг иқтисодий ҳолатини ва баъзи мамлакатларни инвестицияларни ўзига жалб этиш даражасини аниқлаш жалб этиш даражасини аниқлаш индикаторлари ишлаб чиқилган. Хорижда инвестицияларни ўзига жалб этувчи мамлакатлар рейтинги экспертлар томонидан ўрганилаётган мамлакатни ярим йиллик даромади, ички ва ташқи қарзлари, кредит ресурслари, қисқа муддатли ва узоқ муддатли инвестициялаш учун рухсатномалар, инвестициялашни иқтисодий самарадорлиги, сиесий жиҳатдан рисклар (таваккаллик) каби омилларга асосан аниқланади.

Рақамли иқтисодиёт шароитида Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётини барқарорлаштириш, корхоналар ишлаб чиқаришини ривожлантириш учун бир қанча тадбирлар амалга оширилмоқда, инвестиция дастурлари ва лойиҳалари ишлаб чиқилмоқда. Ҳозирги шароитда республикада инвестиция базасини ривожлантириш ва чуқурлаштириш ислохотлар стратегиясининг муҳим шarti бўлиб ҳисобланади. Иқтисодиётни таркибий жиҳатдан қайта қуриш, экспорт имкониятини кенгайтириш бўйича белгиланган вазифаларни бажарилиши давлат томонидан инвестиция сиёсатини олиб бориш шу жумладан инвестицияларни жалб этиш ва иқтисодиётни ривожланишига олиб келадиган тармоқлар фаолиятини молиялаштириш билан амалга ошади. Ўзбекистон Республикаси бир қанча ривожланган мамлакатлар билан қўшма корхоналар барпо этмоқда. Ҳамкорликда ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ва товарлар ички бозорни таъминламоқда ва экспорт қилинмоқда. Хорижий инвестицияларини жалб этиш мақсадида давлат инвестиция лойиҳалари ва дастурлари ишлаб чиқилган. Бу лойиҳа ва дастурларни молиялаштириш учун кўпгина ривожланган мамлакатларнинг инвесторлари жалб этилди. Инвестицияларни давлатимиз ва хорижий инвесторлар маблағлари ҳисобидан молиялаштириш ҳозирги шароитда муҳим масалалардан бири бўлиб ҳисобланади, чунки корхоналар янги техникалар билан жиҳозланмасдан, реконструкция ва модернизация ишларини бажармасдан замонавий ва рақобатбардош товарларни ишлаб чиқаришлари мушкул ҳисобланади. Хорижий инвестицияларни жалб қилишда мамлакатдаги инвестиция муҳити, давлатнинг ушбу йўналишда олиб бораётган сиёсати муҳим ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестицияларни иқтисодиётимизнинг ривожланиши йўлида жалб этишда уларни тартибга солиш зарур бўлади. Ана шулардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида чет эл инвестицияларини тартибга солиш ва жалб этишни мувофиқлаштириш масадга мувофиқ ҳисобланади.

Давлат хорижий инвестицияларни тартибга солишнинг қуйидаги усулларидадан фойдаланади:

1. молиявий: жадаллаштирилган амортизация; солиқ имтиёзлари; субсидиялар, қарзлар бериш; кредитларни суғурталаш ва кафолатлаш;
2. номолиявий: ер участкалари ажратиш; зарурий инфраструктура билан таъминлаш; техник ёрдам кўрсатиш.

⁸ Назарова Г.Г., Хайдаров Н.Х. Халқаро иқтисодий муносабатлар. Ўқув қўлланма. ТДИУ, 2005.

Рақамли иқтисодий ривожлантириш шароитида саноат тармоғи корхоналарининг барқарор ривожланиши ва мазкур соҳада инвестицияларни бошқаришни такомиллаштириш учун тармоқни қайси кўринишдаги маҳаллий маблағлар асосида молиялаштириш мумкинлигини аниқлаштириш талаб этилади. Саноат корхоналари инвестиция фаолиятини олиб боришда инвестиция ресурсларининг таркиби муҳим аҳамият касб этади. Инвесторлар инвестиция ресурсларини ўз иқтисодий ва тадбиркорлик қобилияти ҳамда имкониятидан келиб чиқиб танлайдилар.

Саноат корхоналарига хорижий инвестицияларни жалб қилиш иқтисодий тараққиётни таъминлайди, инсон капиталини шакллантиради, шунингдек, хорижий капитал иштирокида ишлаб чиқариш самарадорлигини оширади ва шу тариқа маҳаллий бозорда фаолият юритаётган корхоналар даромадини кўпайтиради. Демак, хорижий инвестициялар оқими рақобатни оширишда муҳим восита бўлиб, бу ўз навбатида, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни самарадорликни оширишга қаратилган стратегияларни қўллашга рағбатлантиради.

Хулоса ва таклифлар. Хорижий инвестициялар иқтисодий ривожлантиришнинг муҳим омилларидан биридир. Улар фаолияти аниқ нималардан иборатлигини, улар ишининг қонуниятларини тушуниш керак. Шунинг таъкидлаб ўтиш жоизки, Ўзбекистон иқтисодий ислохотлари чуқурлашган сайин инвестициялар, хусусан хорижий инвестициялар тўғрисидаги билимларга эга бўлишнинг ҳаётий муҳимлиги ортиб бормоқда. Хорижий инвестициялар ҳар бир давлатнинг иқтисодий ўсиши учун катта аҳамиятга эга бўлсада, шу билан бирга уларнинг самарадорлиги жиддий муаммолар билан боғлиқ.

Чет эл инвестицияларини Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилишда қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим, деб ҳисоблаймиз:

- айрим тармоқлар ва минтақаларда (жумладан, эркин иқтисодий ҳудудлар) хорижий инвесторлар учун реал амал қилиши учун имтиёзлар тизимини яратиш;
- хўжалик юритувчи субъектлар, юқори турувчи органлар ва маҳаллий ҳокимиятлар ўртасида мулк ва ваколатни аниқ чегаралаб қўйиш;
- барқарор иқтисодий ташқи савдо қонунчилигини, шу жумладан, эркин иқтисодий зоналар ва концессиялар бўйича меъёрий базани яратиш;
- солиқларни камайтириш ва солиқ тузилмасини соддалаштириш;
- хорижий инвестицияларни суғурталашнинг самарали механизмни яратиш;
- иқтисодий тармоқларини монополиядан чиқариш бўйича тадбирларни амалга ошириш;
- иқтисодийнинг базавий тармоқларини индивидуал лойиҳалар бўйича хусусийлаштириш;
- биржаларда ва бошқа бозорларда акционерлик жамиятлари акциялари пакетларининг бир қисмини хорижий инвесторларга сотиш;
- маҳсулот ишлаб чиқарувчи ва хизмат кўрсатувчи корхоналарни хорижий инвесторларга сотиш.

Мазкур чора-тадбирларнинг амалга оширилиши хорижий инвестицияларнинг

иктисодиётимизга янада кенгрок жалб этилишига имкон беради, деб ҳисоблайман.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Узоқов А., Носиров Э, Саидов Р., Султонов М. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш ва уларнинг мониторинги. Ўқув қўлланма. Т.: «Иқтисод – молия», 2006 й. 380 бет.
2. Bekmurodov A.SH., Karrieva Y.K., Nematov I.U., Nabiev D.H., Kattaev N.T. Xorijiy investitsiyalar. O’quv qo’llanma. – Т.: Iqtisodiyot, 2010. – 166 b.
3. Жўраев А.С., Хўжамқулов Д.Ю., Маматов Б.С. Инвестиция лойиҳаларни таҳлили: Олий ўқув муассасалари учун ўқув қўлланма. – Т.: “Шарқ”, 2003 й. 256 бет.
4. Ковалев В.В. Методы оценки инвестиционных проектов. – М.: «Финансы и статистика», 2002 – 144 стр.
5. Подшеваленко Г.П., Лахматкина Н.И., Макарова М.В. и др. Инвестиции: учебное пособие/ Финансовая академия при Правительстве РФ. – М.: “КНОРУС” – 2004 г. 208 стр. 6
6. А.Ю. Андрианов, СВ. Валдайцев, П.В. Воробьев и др. Инвестиции. Учебник - М.: Проспект, 2008. - 584 стр
7. Н.Н.Расулов. Стимулирование привлечения иностранных инвестиции в экономику Узбекистана. Учебник. -Т.: ФАН, 2003.-165 стр.
8. Зубченко Л.А. Иностранные инвестиции. Учебное пособие. –М.: Книгодел, 2010. – 184 стр.
9. Кожухур В.М. Практикум по иностранным инвестициям. – М.: Дашков и К0, 2009. – 256 стр.
10. Хамраева С.Н. Состояние инвестиционно-инновационного развития сельского хозяйства в Узбекистане //Economics. - 2020. №. 1 (44).
11. Khamraeva S.N. Methodological foundations of innovative development of agricultural infrastructure //Journal of Management Value & Ethics. – 2018. – Т. 8. – №. 1. – С. 10-17.
12. Эргашев Р.Х., Хамраева С.Н. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА //Друкується за рішенням Вченої ради Державного університету «Житомирська політехніка»(Протокол № 12 від 25.11. 2019 р.) Редакційна колегія: д. е. н., проф. ВВ Євдокимов. – 2019. – С. 355.